

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI HAMDA ULARNI TARJIMA QILISH MUAMMOLARI

Kamola Xotamova Baxtiyorovna

Silk Road / magistratura: Management

(cultural, natural and mixed heritage) bitiruvchisi

Samarqand viloyati, Samarqand shahar

jstefanenko774@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklarning o'ziga xos xususiyatlari, ularning semantik, strukturaviy va madaniy jihatdan o'xshash hamda farqli tomonlari qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, frazeologik birliklarni tarjima qilish jarayonida uchraydigan asosiy muammolar va ularni bartaraf etish usullari yoritiladi. Tadqiqot natijalari frazeologizmlarni tarjima qilishda ekvivalentlik, milliy-madaniy xususiyatlar hamda kontekstning muhim o'rin tutishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: frazeologiya, frazeologik birlik, qiyosiy tahlil, tarjima, ekvivalentlik, o'zbek tili, ingliz tili, idiomalar.

Аннотация: В данной статье проводится сравнительный анализ фразеологических единиц узбекского и английского языков, рассматриваются их семантические, структурные и культурные сходства и различия. Также освещаются основные проблемы, возникающие при переводе фразеологических единиц, и предлагаются способы их решения. Результаты исследования показывают, что при переводе фразеологизмов важную роль играют эквивалентность, национально-культурные особенности и контекст.

Ключевые слова: фразеология, фразеологическая единица, сравнительный анализ, перевод, эквивалентность, узбекский язык, английский язык, идиомы.

Abstract

Abstract: This article presents a comparative analysis of phraseological units in the Uzbek and English languages, focusing on their semantic, structural, and cultural similarities and differences. It also examines the main challenges encountered in translating phraseological units and discusses effective strategies for overcoming them. The findings indicate that equivalence, national and cultural characteristics, and context play a crucial role in the translation of phraseological expressions.

Keywords: phraseology, phraseological unit, comparative analysis, translation, equivalence, Uzbek language, English language, idioms.

Kirish

Til xalqning milliy tafakkuri, madaniyati va tarixini aks ettiruvchi eng muhim vositalardan biridir. Frazeologik birliklar esa tilning obrazlilik va ifodalilik darajasini oshiruvchi muhim qatlam hisoblanadi. Har bir xalqning turmush tarzi, urf-odati, dunyoqarashi va qadriyatlari frazeologik birliklarda o'z aksini topadi. Shu sababli o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologizmlarni qiyosiy o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki tarjimashunoslik nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, badiiy asarlar, ommaviy axborot vositalari va xalqaro muloqotda frazeologik birliklarni to'g'ri tarjima qilish tarjimonning kasbiy mahoratini belgilaydi.

Asosiy qism

Frazeologik birliklar ikki yoki undan ortiq so'zlardan tashkil topgan, ma'nosi tarkibiy qismlarining oddiy yig'indisidan anglashilmaydigan, tilda tayyor holda qo'llanadigan barqaror birikmalardir. Ular nutqning ta'sirchanligi va obrazlilikini oshiradi. O'zbek va ingliz tillarida mazmun jihatidan o'xshash bo'lgan ko'plab frazeologik birliklar mavjud. Masalan, o'zbek tilidagi **"Vaqt – oltin"** iborasi ingliz tilidagi **"Time is money"** iborasi bilan mazmunan yaqin bo'lib, vaqtning qadr-qimmatini ifodalaydi. Shuningdek, "Ikki quyonni quvlagan birini ham tutolmaydi" iborasi ingliz tilidagi "If you chase two rabbits, you will catch neither" maqoliga mazmun jihatidan mos keladi.

Biroq har ikki tilda faqat milliy madaniyatga xos bo'lgan frazeologik birliklar ham uchraydi. Masalan, o'zbek tilidagi "Do'ppisini osmonga otmoq" iborasi juda xursand bo'lish ma'nosini bildiradi. Ingliz tilida esa aynan shu obraz mavjud emas, shuning uchun tarjimada "to be over the moon" yoki "to be extremely happy" kabi mazmuniy ekvivalentlardan foydalaniladi. Frazeologik birliklarni tarjima qilishda bir qator muammolar yuzaga keladi. Birinchi muammo — to'liq ekvivalentning mavjud emasligidir. Bunday hollarda tarjimon mazmuniy yaqin iborani yoki tavsifiy tarjimini tanlaydi. Ikkinchi muammo milliy-madaniy xususiyatlar bilan bog'liq. Ayrim frazeologizmlar xalqning urf-odati, tarixiy tajribasi yoki diniy qarashlari asosida shakllangan bo'lib, boshqa tilda aynan shu ko'rinishda uchramaydi.

Masalan, ingliz tilidagi **"spill the beans"** iborasi "sirni oshkor qilmoq" degan ma'noni anglatadi. Uni so'zma-so'z **"loviyani to'kmoq"** tarzida tarjima qilish noto'g'ri bo'ladi. To'g'ri tarjima **"sirni ochib qo'ymoq"** yoki **"og'zidan gullab qo'ymoq"** kabi mazmuniy ekvivalentlar orqali amalga oshiriladi.

Shuningdek, ingliz tilidagi **"once in a blue moon"** iborasi juda kam sodir bo'ladigan holatni bildiradi. O'zbek tilida bu ibora **"tuyaning dumi yerga tekkanda"** yoki **"juda kamdan-kam"** kabi ifodalar bilan beriladi.

Tarjimada quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

- to'liq frazeologik ekvivalent orqali tarjima;
- qisman ekvivalentdan foydalanish;

- tavsifiy (izohli) tarjima;
- kontekstga mos yangi ifodani tanlash.

Tarjimon nafaqat iboraning lug'aviy ma'nosini, balki uning uslubiy bo'yoqdorligi, emotsional ta'siri va madaniy mazmunini ham hisobga olishi zarur. Aks holda tarjima tabiiyligi va badiiy qimmatini pasayadi. **Frazeologik birliklarning tasnifi**

Tilshunoslikda frazeologik birliklar semantik va strukturaviy jihatdan bir necha guruhlariga ajratiladi. Semantik jihatdan ular frazeologik chatishmalar, frazeologik birikmalar va frazeologik qo'shilmalarni o'z ichiga oladi. Frazeologik chatishmalarda iboraning umumiy ma'nosi tarkibidagi so'zlarning alohida ma'nolaridan kelib chiqmaydi. Masalan, ingliz tilidagi **"kick the bucket"** iborasi "vafot etmoq" ma'nosini anglatadi va uni so'zma-so'z tarjima qilish mumkin emas. O'zbek tilidagi **"jon bermoq"** yoki **"olamdan o'tmoq"** iboralari unga mazmunan mos keladi.

Frazeologik birikmalarda esa komponentlar o'z ma'nolarini qisman saqlab qoladi. Masalan, o'zbek tilidagi **"ko'ngli joyiga tushmoq"** va ingliz tilidagi **"to breathe a sigh of relief"** iboralari insonning xotirjam bo'lish holatini ifodalaydi. Bunday birliklar tarjimada mazmuniy yaqinlik asosida beriladi.

O'zbek va ingliz frazeologizmlarining milliy-madaniy xususiyatlari

Frazeologik birliklar xalqning urf-odatlarini, diniy qarashlari, geografik muhiti va tarixiy taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq. O'zbek tilidagi ko'plab iboralar chorvachilik, dehqonchilik va oilaviy qadriyatlar bilan bog'liq bo'lsa, ingliz tilidagi frazeologizmlarda dengizchilik, savdo-sotiq va sportga oid obrazlar ko'proq uchraydi.

Masalan, o'zbek tilidagi **"Qo'y og'zidan cho'p olmagan"** iborasi nihoyatda muloyim va beozor insonni tavsiflaydi. Ingliz tilida bunga yaqin ma'noni **"as gentle as a lamb"** iborasi ifodalaydi. Obrazlar turlicha bo'lsa-da, ularning kommunikativ vazifasi bir xil hisoblanadi. Shuningdek, ingliz tilidagi **"to hit the nail on the head"** iborasi "masalaning ayni mohiyatini topmoq" ma'nosini bildiradi. O'zbek tilida bunga **"gapning po'stkallasini aytmq"** yoki **"gapning tagiga yetmoq"** kabi iboralar mos keladi.

Frazeologik birliklarni tarjima qilish usullari

Tarjima nazariyasida frazeologik birliklarni tarjima qilishning bir necha usullari mavjud.

Birinchi usul — **to'liq ekvivalent orqali tarjima**. Bunda ikki tilda ham mazmun va uslub jihatidan bir-biriga mos iboralar mavjud bo'ladi. Masalan, **"Walls have ears"** iborasi o'zbek tilida **"Devorning ham qulog'i bor"** shaklida qo'llanadi.

Ikkinchi usul — **qisman ekvivalent yordamida tarjima qilish**. Bu usulda iboraning mazmuni saqlanadi, ammo obraz boshqa bo'lishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi **"to kill two birds with one stone"** iborasi o'zbek tilida **"Bir o'q bilan ikki quyovni urmoq"** tarzida tarjima qilinadi.

Uchinchi usul — **tavsifiy tarjima**. Agar tarjima qilinayotgan iboraga mos frazeologik birlik mavjud bo'lmasa, uning mazmuni oddiy so'zlar yordamida izohlanadi. Masalan, "**break the ice**" iborasi "suhbatni boshlash, noqulay vaziyatni yumshatish" tarzida izohli tarjima qilinadi.

Tarjimada uchraydigan xatolar

Frazeologik birliklarni tarjima qilishda eng ko'p uchraydigan xato — so'zma-so'z tarjima qilishdir. Natijada iboraning asl ma'nosi yo'qoladi yoki mutlaqo noto'g'ri talqin yuzaga keladi. Masalan, "**piece of cake**" iborasini "**bir bo'lak tort**" deb tarjima qilish noto'g'ri, chunki uning asl ma'nosi "**juda oson ish**" deganidir.

Xulosa

O'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklar har ikki xalqning milliy tafakkuri, madaniyati va tarixini aks ettiruvchi muhim til birliklari hisoblanadi. Ular orasida mazmunan o'xshash birliklar mavjud bo'lsa-da, milliy-madaniy xususiyatlar tufayli sezilarli farqlar ham uchraydi. Frazeologizmlarni tarjima qilishda tarjimonning lingvistik bilimlari bilan bir qatorda madaniyatlararo kompetensiyasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ekvivalentlarni to'g'ri tanlash, kontekstni hisobga olish hamda zarur hollarda tavsifiy tarjimadan foydalanish sifatli tarjimaning asosiy omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Mamatov A. O'zbek frazeologiyasi masalalari. Toshkent: Fan, 1999.
3. Vinogradov V. V. Osnovnye ponyatiya russkoy frazeologii kak lingvisticheskoy distsipliny. Moskva, 1977.
4. Kunin A. V. English-Russian Phraseological Dictionary. Moscow: Russkiy Yazyk, 1984.
5. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2018.
6. Newmark P. A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall, 1988.